

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Саглынская средняя общеобразовательная школа Овюрского кожууна»

«ПРИНЯТА»

«УТВЕРЖДАЮ»

На заседании
педагогического совета
Протокол № 1 от
«30» августа 2023_г.

Директор школы
/Назытай О.М./
Приказ № 181 от
«31» августа 2023_г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА ПЕДАГОГА

по родной литературе в 4 классе (ФГОС)

(наименование учебного предмета (курса)_

базового уровня, начального общего образования

(уровень, ступень образования)

на 2023 -2024 учебный год

(срок реализации программы)

Куулар Зоя Калбаковна,

Ф.И.О. учителя (преподавателя), составившего рабочую учебную программу.

учитель начальных классов, высшей категории

(преподаваемый предмет, квалификационная категория)

с. Саглы 2023

Тайылбыр бижик

«Литературлуг номчулга» деп эртемнин ниити характеристиказы

Дортку класстың литературлуг номчулга эртемниң ажылчын программазын дараазында нормативтиг эрге-хоойлу документиленге даянып кылган:

1. 2012 чылдың декабрь 29-та №273-ФХ дужаал-биле үнген база 2015 чылдың июль 27-ниң хүнүнде немелделер болгаш өскерилгелер кииргени-биле Федералдыг хоойлу “Россия Федерациязының өөредилге хоойлузу”
2. 2012 чылдын август 29-та №953/д-1 дужаал-биле үнген Тыва Республиканың баазалыг өөредилге планы
3. Саглы ортумак ниити билиг школазының өөредилге планы
4. Э. Д. Ондарнын болагш А.К. Ойдан –оолдун 1- 4 класстарга тыва дыл болгаш номчулга программазынга (1998 чыл) , 2014 чылда ундургени 4-ку класстарнын Л.С. Кара-оолдун «Литературлуг номчулга» номунга даянып тургускан.

Бо ажылчын программа эге школанын Федералдыг куруне стандарттарынын сорулгаларын чедип алырынче угланган.

Тыва уругларны шын, кижизиг, эртем-билиглиг кижилер кылдыр ооредири – амгы уенин школаларыны эн-не кол сорулгаларынын бирээзи. Ужук-бижик номчуп билип эгелээринин эн-не кол дозу- эге класстар. 7-10 харлыынга чедир уругнун чугаа-домаанын ангы-ангы хевирлеринин (бжимел чугаа, номчулга, дыннап билири) сайзыраарынга таарымчалыг уези. Ынчангаш тыва литературлуг номчулга эге школага чугула эртемнернин бирээзи.

Бердинген программа 2-4-ку класстарнын уругларынга таарыштыр кылдынган.

"Литературлуг номчулга" номунда кирип турар чогаалдар программага дууштур темалар аайы-биле болуктей бердинген.

Эге класстарнын чечен чогаал номчулгазынын программазы чечен эстетиктиг болгаш литература шинчилелдиг принциптерге даянмышаан, оон ундезилеттинген болгаш проблема-тематиктиг принципке чагыртып турар.

Ынчангаш эге школанын 2-4 класстарынын класс бурузунде ол-ла темалар катаптап кирип турар. Ынчалза-даа олар анаа-ла катаптап турар эвес, а уругларнын назы-хары улгадып, чувени шингээдип алырынын болгаш билиинин, деннели бедээни-биле чергелештир чогаалдарнын хемчээли, утказы болгаш дылдын уран-чечен аргалары чоорту нарыыдап, чаа чуулдер-биле немежип бар чыдар.

Чижээлээрге, 3-ку класска чылдын уелеринде бойдустун онзагай демдектеринин дугайында уругларнын алган билиглери 4-ку класска улам ханылаар болгаш тодараттынып, делгемчиир. Номчуур чогаалдарнын хемчээли улгадып, дыл-домаа, ооредилге-кижизидилгелиг ужур-утказы, чогаалдарны сайгарар негелделери улам нарыыдап оор дээш оон-даа оске.

Базистиг программада эртемнин туружу

«2-4 класстарга номчулга программазы» ооредилге планын езугаар 2-4 класстарга номчулга болгаш чугаа сайзырадылганы 2 шак. Чылда70шак. Оон иштинде 8-9 хире шакты класстан дашкаар номчулгага чарыгдаар

Эге школага «Литературлуг номчулга» деп эртем оореникчини чогаалга чангыс аай болгаш узуктелишкин чок ооредиринин бир кезээ болур.

Эге класс оореникчилеринин ук эртемни ооренип тура, амыдыралчы дуржулгазы байлак эвес болганындан чечен чогаалды состун уран чуулу деп шингээдип алыры онзагай.

Баштайгы уе-чадада уругларнын чедишкинниг ооренир болгаш сайзыраарынын кол байдалын чедип алыры - биле номчуттунар чанчылын хевирлээри чугула. Оон ужун номчулгага сундулуг уругну белеткээринин элээн каш угланышкыннары бар: тыва чечен чогаалдын созуглелдерин номчуур чанчылдарын хевирлээр болгаш сайзырадыры; чечен чогаалдын эн бодуун билиглери-билеуругларны чепсеглээри; долгандыр турар хурээлел, мозу-шынар база эстетиктиг унелелдер дугайында билиин хевирлээри.

«Литературлуг номчулга» кичээлдэринин оске эртемнерге бодаарга, бир тускай чуулу – кичээл бурузунге чогаалдын жанр болгаш утказындан хамаарылга чок оореникчилернин дыл-домаа база ниити кижизидилгезинче кичээнгейни угландыраары: созуглел бурузун уругтун аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырындан ангыда, мозу-будуш талазы-биле шынарларын хевирлээр сорулгалыг ажыглаар.

Ук эртемни ооренип тура, эртемнер болгаш культуралар аразында харылзааны тургузар, ынчангаш орус база оске чоннарнын аас чогаалы, чечен чогаалы, хурээлел, уран чурулга, куш-ажыл кичээлдери-биле холбаары кордунуп турар.

Эге школага «Литературлуг номчулга» деп эртемни ооредиринин **кол сорулгазы** – торээн дылынга медеделдиг, шын база аянынг номчуп билир кылдыр чанчыктырарда, тыва дылында бижиттинген ооредилге, эртем-нептеренгей база чечен чогаал созуглелдеринин утказын шингээдип, угаан бодаар чанчылдарын оттуруп сайзыратпышаан, бот-номчулга дуржулгазынга даянып, номчукчу болур бурун эргезин хевирлээр.

Ук сорулганы боттандыраары-биле дараазында **айтырыгларны** шийтпирлээр:

- торээн дылынга чугаа ажил-чорудулгазынын бугу хевирлерин (дыннаары, номчууру, чугаалаары, бижири) сайзыратпышаан, оске кижилер-биле харылзаа тудуп билир кылдыр чанчыктырар;
- тыва чечен состу эстетиктиг шингээдип алырынга белеткеп, торээн дылынга номчуттунар сонуургалын оттуруп сайзырадыр;
- тыва чечен чогаалдын созуглелдери-биле ажылдап билир кылдыр чепсеглээр сорулгалыг эге практиктиг билиглерни бээр;
- чангыс ол-ла темага бижиттинген тыва болгаш оске-даа чоннарнын чогаалдарын деннеп, домей болгаш ылгалдыг чуулдерин тодарадып билир кылдыр чанчыктырар;
- уругларнын номчаан чогаалдарынга даянып, оларнын мозу-будужун хевирлеп тура, *эки-багай*, *буянынг-бак* деп чуулдер дугайында билиглерин сайзырадыр, торээн чону база оске аймак кижилер чурттап турар чурту дээш чоргааралын оттуруп, Тыва болгаш Россиянын чоннарынын культура база чечен чогаалын хундулеп билир кылдыр кижизитпишаан, оореникчинин мозу-эстетиктиг дуржулгазын байыдар.

«Литературлуг номчулга» деп эртемни ооредиринин унелиг кол угланыышкыннары

«Литературлуг номчулга» деп эртемни эге школанын 2-4 класстарынга ооредирин барымдаалаан 2 кол угланыышкын бар:

1. чугаа болгаш номчулга ажил-чорудулгазынын хевирлери;
2. уругларнын номчукчу ажил-чорудулгазы.

Чугаа болгаш номчулга ажил-чорудулгазынын хевирлери

Чугаа болгаш номчулга ажил-чорудулгазынын хевирлери деп кезээнде тыва дыл болгаш торээн чугаа кичээлдеринге ажыглаттынып турар хевирлернин ооредилгеге кол ужур-утказын илереткен:

Дыннаары (аудирование) Чечен чогаалдын янзы-буру жанрларын дыннап тургаш, шингээдири. Дыннаан чогаалынын кол утказын билири, кол болуушкуннарны айтып билири, болуушкуннун сайзырап келгенин дес-дараалаштыраары; чогаалдын кол утказы; дыннаан чогаалында логиктиг харылзааларны тургузары. Дыннаан чогаалынга хамаарыштыр сеткил-сагыш хайныышкынныг бодалды илередири.

Номчууру. Хемчээли болгаш жанрынын аайы-биле таарымчалыг чогаалдарны медеделдиг номчууру. Номчулганын сорулгазын угаап билири. **Номчуурунун аргазы:** будун состеп номчуур. Шын номчууру: чогаал номчулгазынын негелделерин сагывышаан, танывазы созуглелди чазыг чок номчууру. **Номчуурунун дургени:** созуглелдин утказын медеделдиг,

илдик чок номчуур темпини уругга тургузары. Номчуурунун дургенин чоорту улгаттыары. Сорулгазын барымдаалап, **номчуурунун хевирин** шилири: ыткыр азы иштинде номчууру. **Аянныг номчулга:** созуглелдин утказынга дууштур орфоэпиянын база интонациянын негелделерин сагып, аянныг номчууру. Эге школага аянныг номчулгага алган билиглери кол ниити болгаш ортумак долу школаларга чечен чогаалды шингээдип алырынга улуг ужурдузалыг.

«Чугаалаары» болгаш «Бижири» деп кезектер аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырынга дузалаар.

Чугаалаары (аас чугаанын культуразы). Монолог – аас-биле чугаа илередиринин хевирин. Чугаанын хевирлери: тоожуушкун, тодарадып чугаалаары, угаап бодаары. Монологка чугаанын уран-чечен аргаларын ажыглаары (синоним, антоним, деннелге, эпитет). Улуг эвес монолог чугааны тургузары: чогаал дугайында бодунун бодалы; план аайы-биле созуглелди аас-биле чугаалаары; угаап бодаан болгаштодарткан элементилерни ажыглап, тоожаан аянныг аас-биле чогаалды тургузары. Орус болгаш торээн чогаалында маадырларны деннээри (портрети, ажил-херектери).

Шулук чогаалынын уран номчулгазы (шээжи-биле номчулга).

Диалог чугаа, оон онзагайлары. Чугаалажып турар кижинин дыннап база унелеп билири. Оске бодалды узе кирбейн дыннааш, бузуренчиг болгаш барымдаалыг харыыны бээри. Оске культуранын толээлекчизи-биле чугаалажып тургаш, чугаа этикединин домей болгаш ылгалдыг чуулдерин сагып, чугаалажып билири. Чогаалды сайгарып турда, диалогка киржири. Дыннаан (номчаан) чуулунге бодунун хамаарылгазын илередири: бодалын созуглелди ажыглап тургаш, бадыткаары. Айтырыг салып билири, номчаан чуулунун утказынга хамаарыштыр айтырыгларга харыылап билири. Созуглелди кезектерге чарып, план тургузары. Созуглелди эдерти чугаалаары: кыска, долу, шилилгелиг.

Бижири (бижимел чугаанын культуразы). Бижимел чугаанын негелделери. Бижимел чугаанын утказынын айыткан темазынга дуушкээ. Чогаалга хамаарыштыр берген айтырыглар аайы-биле кыска бижимел чугаа тургузары. Чоорту эдертиглер, кыска чогаалдыглар бижири.

Ооредилге болгаш эртем-нептеренгей созуглелдер-биле ажил. Оон дугайында ниити билиг. Торээн дылынга ооредилге болгаш эртем-нептеренгей созуглелдерни шингээдип алыры. Созуглелдернин кол утказын, дылынын уран-чечен аргаларын илередири. Созуглелди уран-чечен кезектерге чарып, кезек бурузунун темазын тодарткаш, ат бээри. Созуглелде кол состерни ангылаары, созуглелди катап тургузар ажилдын планын тургузары. Тыва дылдын состери, сос каттыжыышкыннары болгаш домактарын орус дылче очулдуруп билири.

Чечен чогаалдын созуглелдери-биле ажил. Чечен чогаалдын созуглелин оске хевирлеринден ылгап билири. Созуглелдин адынын утказы-биле дугжуп турарын тодарадып билири. Аянныг номчуурунун бугу аргаларын ажыглап, чечен чогаалдын созуглелинин утказын эдерти чугаалаары. Жанрнын, кол утказын, сюжедин, композициязынын элементилерин тодарадыры. Созуглелди уткалыг кезектерге чарып, темазын тодарткаш, кол состери болгаш уран омур-хевирлерин тодарадыры. Маадырларнын характеристиказын кылган ажил-херектеринге, оске маадырларнын чугаазы азы авторнун характеристиказынга даянып, тургузуп билири, оларнын мозу-будуш талазы-биле шынарларын тодарадып билири. Маадырларнын кылган херектерин чылдагааннарын унелеп билири болгаш бодунун хамаарылгазын илередири. Персонажтын характеристиказын тургузарда, портрет, интерьернин ужур-утказы. Маадырларнын ажил-херектерин чугаалап турар чуулдери-биле деннээри. Персонажтын чугаазы база авторнун созу. Созуглелде уран-чечен аргаларны тодарадып билири, оларнын кандыг сорулгалыг ажыглаттынганын тодарадыры. Бойдус чурумалы, оон чечен чугаанын созуглелинге ужур-утказы. Домей темалыг торээн чогаалынын созуглелин орус чогаалдын созуглели-биле деннеп, оларнын домей база ылгалдыг чуулдерин, дылынын уран аргаларын деннээри. Созуглелге таарыштыр чураан чуруктарга чугаа тургузары.

Чечен чогаалдын билиглери. Чечен чогаалдын улегерлерин номчуп, сайгарып турда, таваржы берген литературлуг билиглерни оореникчилерге тайылбырлаары.

Проза болгаш шулук чогаалы, оларны ылгап билири. башкынын удуртулгазы-биле созуглелден дараазында литературлуг билиглерни тып билири: уран овор-хевир, жанр. Сюжет, тема, композиция, кол утказы, кол бодалы, персонаж. портрет, бойдус чурумалы, интерьер, синоним. антоним, эпитет, деннелге, гипербола, диригжидилге, ритм, рифма. Очулга.

Оореникчилернин ажил-чорудулгазынын хевирлери. Аянныг номчулга. Роль аайы-биле номчулга. Узундуну ойнап коргузери. Номчаан чогаалынга даянып, бодунун созуглелин тургузары. Сос-биле чурулга. Эдертиг. Кыска чогаадыг. Тыва дылдан орус дылче, орус дылдан тыва дылче очулдуары. Тыва-орус чоннарнын аас чогаалында домей тывызыктар, улегер домактар, чечен состернин чижектерин тывары. Бодунун тоолдары, улегер домактарын чогаадып тургузары. Тыва-орус чогаалдарны деннеп, оларда домей болгаш ылгалдыг чуулдерни тодарадыры.

Библиографтыг культура. Сумелээн данзыдан херек номун шилип билири. Номнун авторун, каасталгазын кылган чурукчунун айтып, допчузу база номнун утказынын дугайында кыска тайылбырын (аннотация) тып билири. Номда чуруктарны чогаалдын тодаргай эпизоду-биле холбап билир

«Торээн чугаа» деп эртемге сайгарар созуглелдернин кол темалары. «Торээн чугаа» номун тургузуп тургаш, темаларны берип кааны езугаар ооредири албан эвес, авторлар боттарынын сумелерин кирип, оскертип болур.

Тыва улустун аас чогаалы. Орус база оске чоннарнын аас чогаалы. Тоолдар. Тоолчургу болгаш тоолчургу тогу чугаалар. Тывызыктар, дурген-чугаалар, узун тыныш, когудуглер, улегер домактар, улустун ырлары, оюн удээн чугаалар дээш о.о. Авторлуг тоолдар.

Темалыг болуктер: Тыва дылым. Ооренип оорен. Чылдын уелери. Кижидустун толу. Бистин бичии оннуктеривис. Тоогу билбес – тоорээр, торел билбес – турээр. Кайгамчыктыг чашкы уем. Ажылга ынактын алдары бедик. Тыва-кайгамчыктыг оран. Тыва чоннун чаагай чанчылдары болгаш ужурлары. Байырланчыг байырлалдар.

2. Уругларнын номчукчу ажил – чорудулгазы.

«Уругларнын номчукчу ажил-чорудулгазы» деп кезээнге оореникчилернин номчуур чогаалдарынын шилилге принциптерин боттандыраар. Оларнын иштинде кол принцип – сонургал, дыл, тема база кодурген айтырыгыларынын аайы-биле билдингир болуру. Эге школанын оореникчилеринин номчуур ужурлуг чогаалдарын тодарадып тура, жанр аайы-биле чуул-буру болгаш кижизидикчи ужур-уткалыг болурун сагаан. Тыва болгаш орус уруглар чогаалынын алдын фондузун тургузуп турар чогаалдарны кириген.

«Литературлуг номчулга» эртеминге ооредилге программанын допчузу

Программанын негелделери дараазында болуктерден тургустунган:

№	Темалар	Шактар хуваалдазы	
		Класска номчулга	Класстан дашкаар номчулга
1	Тыва дылын, тыва чонун, Тыва черин – ожууннун уш ыдык дажы	2	
2	Чылдын уелери. Тодуг-догаа кузум	3	
3	Улустун аас чогаалынын биче хевирлери	4	1
4	. Ооренип оорен. Чогаадыг.	2	
5	Эки кылган ажил элеп читпес алдар	2	
6	Бистин бичии оннуктеривис. Чогаадыг.	3	

7	Бойдустун чажыттары	3	
8	Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым..	3	
9	Багын чугаалаарга бачыды арлыр	3	
10	Бойдуска хумагалыг болуулу	4	1
11	Эштигде хоглуг, эптигде куштуг	2	
12	Авторлуг тоолдар	3	1
13	Эрнин эреси	3	
14	Чылдын уелери. Хоглуг чазым. Чогаадыг	2	
15	. Улус аразындан ие кара чымчак Проект «Алдын хун дег аваларга»	3	
16	Улустун аас чогаалы. Тоолдар.	4	1
17	Хоктуг ужуралдар, солун болуушкуннар	4	
18	Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар	3	
19	Ойнаксанчыг оюннарым Чогаадыг.	2	
20	Кижиге болуру чажындан	2	
21	Оске чоннарнын аас чогаалы.	2	
22	Чонум чаагай ёзу-чанчылдары	2	
23	Тывамнын тоогузунден солун арыннар	1	
24	Чылдын уелери. Ажыл- ишчи чайым Проект «Мээн ынак номум» Экскурсия	2 1	
	НИИТИ:	68 ш.	

Оореникчилернин билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чанчылдарынга кол негелделер:

Эге ниити ооредилге черинин доозукчузу «Литературлуг номчулга» деп эртемни ооренген туннелинде:

. бодунун моон сонгаар сайзыраарынга база оске эртемнерни чедишкенин шингээди алырынга номчулганын ужур-дузанын медереп билген турар болгаш узуктел чок номчулга долгандыр турар хурээледи, делегейни база бодун билип алырынга чугула арга деп чуулду шингээди алган турар ужурлуг;

. чечен чогаалды буруну - биле унелеп хулээвишаан, номчаан чуулунге хамаарыштыр сеткил-сагыш хайнышкынныг харыны берип, бодунун бодалын илередип, чугаалажып турар кижизинин бодалын хундулеп билер кылдыр ооренген турар;

. Россиянын оске чоннарынын культура-тоогулуг байлаа база кижиге торелгетеннинулегерлери-биле, ол ышкаш тыва, орус классиктиг уруглар чогаалчыларынын чогаалдары-биле таныжар аргалыг болур. Чогаалдарнын дузаны-биле «эки», «багай», «чоптуг чорук», «шынчы чорук», «харыысалга», «алыс кузел», «човаачал», «дузааргак», «кээргээчел» деп этиктиг билиглерни угаап, сагыш-сеткил база мозу-будуш талазы-биле унелелдери хевирлеттинген турар ужурлуг;

. амыдыралынга торел. ог-буле, кожа-хелбээ база эп-найыралдыг харылзааларнын чугулазын билип эгелээр болгаш «найырал», «бот-боттарын билчири», «бот-боттарынга дузалажыры», «хундулел», «ынакшыл», «торелзирек» болурунун дугайында билиглерни угаап

бодар аргалыг болур. Ол ышкаш бодунун уе чергези база улуг кижилер-биле харылзаа тударынын негелделери болгаш аргалары-билетаныжып, бодунун болгаш чогаалдын маадырларынын ажыл-херектерин деннеп коор билиглери хевирлеттинер;

. Чечен чогаалды уран чуулдун онзагай хевири деп шингээди, ону уран чуулдун оске хевирлери-биле деннеп ооренип алган турар;

. ооредилге база эртем-нептеренгей литература - биле ажылдаар эге билиглери алып болгаш практиктиг ажылынга херек медээни тып болгаш ажыглап билир кылдыр ооренип алган турар.

Чугаанын хевирлери болгаш номчукчу ажыл чорудулгазынга хамаарыштыр негелделер:

Эге школанын доозукчезунун ооренип алып чуулдери:

. номчулганын сорулгаларын билген турар;

. созуглелдин янзы-буру хевирлеринин утказын медеделдиг хулээп алыры, оларнын тускай хевирлерин тодарадыры, чогаалдын кол бодалы болгаш маадырларын тодарадыры, чогаалдын утказынын аайы-биле айтырыгларга харыылаары, болуушкуннарнын дес-дараалаашкаан тодарадыры, дыннаан азы номчаан ооредилге, эртем-нептеренгей база чечен чогаал созуглелинге айтырыгларны салыры;

. чогаалдын созуглелинге азы берген темага даянып, бодунун бодалын улуг эвес хемчээлдиг монолог чугаа хевирлиг тургузары;

. чугаа этикединин дурумнерин сагып, янзы-буру ооредилге болгаш амыдыралдын байдалдарынга диалог чорудары, номчаан азы дыннаан чогаалын сайгарып турда, диалог чугаага киржири;

. сос-биле ажылдаары;

. номчаан чуулунун утказын билип турар кылдыр темпилиг номчуур;

. хемчээли назы-хар, клазынга дугжуп турар чогаалдарны медеделдиг болгаш аянынг номчуур;

. номчаан чогаалынын мозу-шынар талазы-биле утказын тодарадып, маадырларнын аажы-чанынын алыс ужурун сайгарып, боду туннелдерни кылып, маадырларнын ажыл-херектерин мозу-шынарнын унелелдери-биле дензигуурлээр;

. янзы-буру хевирнин созуглелдерин сайгарары-биле бодун аргаларны ажыглаар: чогаалдын кол бодалын тодарадыр болгаш чылдагаан харылзааларын тодарадыр; созуглелди кезектерге чарып, ат бээр; бодун план тургузар; авторнун маадырга, болуп турар болуушкуннарга хамаарылгазын тодарадыры-биле ажыглаан уран аргаларын тывар;

. эртем-нептеренгей, ооредиглиг база чечен чогаал созуглелинин онзагайын барымдаалап, номчаан азы дыннаан чуулунун утказын дамчыдар; созуглелдин утказын катаптап чугаалаары;

. номчаан чуулун демниг сайгарар, созуглелге азы бодунун дуржулгазынга даянып, бодалын бадыткаар;

. чогаалдын адын азы допчезун коргеш, номнун дугайында билип алыры, берген темага библиотекадан херек номну дууштур шилип тывар;

. берген улегерге даянып, чечен чогаалдын кыска аннотациязын тургузар;

. алфавиттиг каталогту база назы-харынга дуушкен словарьлар болгаш тайылбыр литературыны боду ажыглаа.

Чогаадыкчы ажыл-чорудулга

Эге школанын доозукчезу дараазында чуулдерге ооренип алып:

. чечен чогаалды рольдар аайы-биле номчуур;

. созуглел-биле ажылдаарынын янзы-буру аргаларын ажыглаар;

чечен чогаалга, чурукчуларнын ажылдарынын репродукцияларынга, чогаалга чураан чуруктарга азы хууда дуржулгазынга даянып, бодунун созуглелин тургузар.

Эге школанын доозукчузу дараазында чуулдерге ооренип алыр аргаларлыг болур:

созуглелдин утказын чогаадыкчы езу-биле дамчыдып чугаалаар (маадырнын азы авторнун адындан);

кандыг-бир чогаалга чуруктар чуруур, диафильмнер кылыр;

чогаалга инсценировка, сценарий азы проект тургузар болуктерге ажылдаар;

эдертиг бижииринин аргаларын шингээдип алыр.

Эге школанын доозукчузу дараазында чуулдерге ооренип алыр аргаларлыг болур:

. чечен чогаалды уран чуулдун хевири деп шингээдип алыр;

. чечен чогаал созуглелинин эстетиктиг болгаш мозу-шынарлыг унелелдерин угаап сайгарбышаан, бодунун бодунун бодалын чугаалап билир;

. номчулганын сорулгазын барымдаалап, оон хевирин бодамчалыг шилип алыр;

. чогаалдын маадырынга болгаш ажыл-херектеринге хамаарыштыр бодунун хамаарылгазын илеретпишаан, авторнун туружун тодарадыр;

. бодунун бодалын созуглелге даянып, бадыткап болгаш шынзыдып ;

. бижимел чугаанын хевирлерин практикага ажыглап билир (тоожуушкун – улегерге даянып, созуглелди тургузары; угаап бодаары – айтырыгга бижимел харыы бээри; тодарадып бижири – маадырга характеристика бээри);

. номчаан номунга унелел бижиир;

. темалыг каталог-биле ажылдаар;

. уругларга ундурген солун-сеткуул-биле ажылдаар.

Чечен чогаал билиглери

Эге школанын доозукчузу дараазында чуулдерге ооренип алыр:

. ийи-уш чугула демдектерин онзалап корбушаан, янзы-буру созуглелдернин бодуун сайгарылгазын деннеп тургаш, кылып ооренир;

. калбак чогаалдын созуглелин шулук чогаалынын созуглелинден ылгап билир;

. аас чогаалынын жанларынын онзагайларын танып билир.

Эге школанын доозукчузу дараазында чуулдерге ооренип алыр аргаларлыг болур:

. чогаал дугайында билиглерни база уран аргаларны ажыглап тургаш, янзы-буру созуглелдернин бодуун сайгарылгазын кылып ооренир;

. чечен чогаалдын автору болгаш маадырынын туружун тодарадып билир;

. кандыг-бир авторлуг созуглелдин улегеринге даянып, шулук азы калбак чогаалдын бир хевирин шенеп бижиир.

Чыл дургузунда кууседир ажылдарынын данзызы

№		1 улдун	2 улдун	3 улдун	4 улдун	Чылда
1	Класстан дашкаар номчулга	3	3	4	3	13
2	Шээжилээр шулуктер	5	3	3	2	13

Чыл дургузунда ажылдар

№	Хевирлери		1 улдун	2 улдун	3 улдун	4 улдун	Чыл да
1.	Бижимел чугаа сайзырадылгазы	Класска	1 чогаадыг	1 чогаадыг	1 эдертиг	1 эдертиг	3
		Онаалга	1 рецепт	2 чогаадыг	2 чогаадыг	2 чогаадыг	8
2.	Чогаадыкчы чоруун сайзырады	Шүлүк чогаадыр	-	1	2	1	4
		Тоол	-	1	1 эде чогаадыр	1 эде чогаадыр	3
3.	Сөс-биле оюн («Хуулгаазын сөс»)		1	1	1	-	3
4.	Шээжи-биле өөренир шүлүктөр		5	3	3	2	13
5.	Проектилер		-	-	1	1	2
6.	Театржыткан көргүзүг		1	-	1	-	2
7.	Чогаалга чурук чуруур		-	1	1 м/ф	1	3
8.	Аас чугаа сайзырадылгазы						
9.	Очулдурулга ажылы		6	10	8	4	28
10.	Номчурунун темпизи		85-90 (иштинде 20 хире сөс хөй)				

4-ку класстын оореникчилеринин шингээдип алыр билиглери:

- медреселдиди-биле шын номчуп, бижип болгаш чугаалаарыга ооренир;
- торээн дыл болгаш литература талазы-биле эге билиглерни алыр;
- ном ажыглаарыга чанчыгар болгаш дылга сонургалы, номчулгага болгаш билиглерже чуткулу хайныгар;
- мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизитинер;
- ооренип турар чуулдерин сайгарып, болуктеп, деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарыга чанчыгар.

4- ку классты доозуп тура номчулга программазын шингээдип алганынын планнаттырган туннелдери

Бот-тускайлан онзагайлары (личностные результаты)

Оореникчилер чуну билир үжүрлүгүл:

- ооредилгенин чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
- бодунун ажылын туннеп, унелеп билири;

- бодунун торээн чуртунга болгаш чонунга, оон амыдырал-чуртталгазынын хамаарылгазын шингээдип алыры;
- оске чоннарнын ниити мозу-шынарынын, моральдыг нормаларынын талаларын билип алыры;
- бодунун-даа, оске чоннун кижилеринин кылган эки, багай талаларынын уг- шиин тып билири;
- моральдыг нормаларга болгаш этиктиг негелделерге дууштур аажы- чанын таарыштырары;
- оске кижилернин сагыш-сеткилин, ишти-хоннун билири болгаш олар-биле кады сагыш-човаары;
- уран-чечен культура-биле таныжып тура эстетиктиг овур –хевирлернин кижизиттинери;
- ооредилгеже, эртем-билигже чуткулдуу;

Оореникчилер чуну билип алырыл:

- долгандыр турар бойдуска хумагалыг, камныг, ынак болуру;
- аажы- чаны моральдыг мозу – шынарга, ужур-чурумга чагыртыры;
- оске чоннарнын хамаатыларынга деё хамаарылгалыг болуру.

Предметтиг (предметные результаты)

(Раздел «Виды речевой и читательской деятельности»)

Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- утка болгаш дыл-домаанын талазы-биле чедингир созуглелди пауза, интонация болгаш номчулганые темпизин барымдаалап шын, медреселдиг, аянын номчууру;
- таныш эвес созуглелди номчурунун дургени 1 минутада 65 – 70 хире сос;
- чогаалдын адынга болгаш анаа чураан чуруктарга даянып алгаш, чогаалдын кол утказын тодарадып билири;
- чогаалдын темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (узундулерни, абзацтарны) дынналдыр номчууру, доктаадып алыры;
- созуглелдин кезектерин чогаалда болуушкуннарнын дес-дараалашкаан болгаш утка талазы-биле харылзааларын тодарадып билири;
- улуг эвес созуглелди ангы-ангы кезектерге чарып, кезек бурузунге ат (эге) чогаадыры; башкынын дузазы-биле созуглелдин планын тургузары база созуглелге болгаш оон кезектеринге хамаарышкан айтырыгларны тургузуп билири;
- номчаан чуулунун утказын делгереди болгаш кысказы-биле допчулап чугаалаары;
- уруглар библиотеказында бар номнар-биле, алфавиттиг каталог аайы-биле номнарны тып билири;
- номчаан номнарыныё кыска тайылбырын тургузуп билири; справочниктер, энциклопедиялар болгаш уругларнын периодиктиг журналдары - биле ажылдап билири;
- чогаалдын кол маадырларынын чугаазын, чуну кылып турарын барымдаалап оларга унелел бээри;

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- номчаан чогаалынга хамаарышкан бодунун узел-бодалын бодунун состери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- номчаан чогаалынын эстетиктиг болгаш мозу-шынар талазы-биле бодунун бодалдарын чугаалап билири;
- номчаан чогаалынын кол маадырларынга болгаш чогаалды бижээн авторнуё позициязынга хамаарыштыр бодунун узел – бодалын бодунун состери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- домей созуглелдерни болгаш айтырыгларга харыыларны бижимел хевирге тургузуп билири;

Чогаадыкчы ажылдар (Раздел «Творческая деятельность»)

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- диалогту аянын рольдап номчууру;
- план езугаар созуглелди тургузуп билири;
- хайгааралдын туннелинде бижимел чугаанын хевирлерин (тодарадып бжиир, угаап-бодаар), болган болуушкуннуёчылдагаанын тодарадып тургаш, чугааларны тургузуп билири;
- бердинген тема езугаар чогаадыгларны, номчаан номунга, корген кинозунга, теледамчыдылгага, созуглелдернин узундулеринге унелээшкиннерни бижип билири;
- номчаан чугаазынга шиижиткен коргузуглерге киржири, шээжи-биле доктаадып алган шулуктерин, чогаалдын узундлерин аянын номчуп билири;
- бердинген чуруктар езугаар чогаадыгларны тургузуп чогаадып билири.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- чогаалдын маадырларынын бирээзинин омурээзинден делгеренгей азы допчу чугаа кылып билири; чугаанын сюжедин болгаш кол маадырларынын болуушкуннарын улаштыр чогаадыры;
- номчаан чогаалдарынга чуруктарны чуруп билири;
- болук- биле ажылдап тура сценарийни болгаш проектилерни тургузуп билири;

(Раздел «Литературоведческая пропедевтика»)

Литература эртеминге баштайгы ооредилге

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- созуглелде чугула утка илередир состу ылгап билири; баштай иштинде номчааш, оон соонда аянын быткыр номчууру;
- аас чогаалдарынын болгаш чечен чогаалдарынын хевирлери-биле (жанрлар) практиктиг таныжылга; басня, оон онзагай талалары- биле таныжары;
- авторнун, кол маадырларнын созун, пейзажтын, маадырларнын хевир дурзузун, оларнын чуну кылып турарын, амыдырал-чуртталгазын тодарадып ылгап билири;
- авторнун кол маадырларга хамаарылгазын тодарадып, чугаалап билири;
- жанрларны деннеп тургаш ылгап билири (тоол – басня, тоол – тоолчургу чугаа, - тоол – чечен чугаа о. о.);

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- аянын уран номчулганын аргаларын (деннелге, диригжидилге, метафора) ажыглап тургаш, созуглелдерниё анализин кылып ооренири;
- аналогия езугаар, аянын уран номчулганыё аргаларын (деннелге, диригжидилге, метафора) ажыглап тургаш созуглелдерни, шулуктерни чогаадып тургузуп ооренири.

Метапредметтиг (метапредметные результаты)

Регулятивтиг (Регулятивные)

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- бодунун кылыр ужурлуг ажылын планнап болгаш салып алган сорулгалары-биле оларны дууштуруп билири;
- чаа ооренген уран – чечен чугаада башкынын айтып кааны езугаар чуну кылырын сагыыры;
- ооредиглиг кылдыныгларны аас болгаш бижимел хевирге кылып билири;
- болуушкун тончузунде, оон туннелдерин анализтеп болгаш демдээн салган соонда эдилгелерни кылып билири;

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- башкы-биле демниг ажылдажышкын уезинде чечен чогаалды ооренип шингээдип алырда чаа-чаа сорулгаларны салып билири;

- кылган ажылдарын ажыл уезинде болгаш ажыл соонда шын кылып турарын бот сайгарып шинчилеп билири;
- бодунун номчулга ажылын планап билири.

Билип алыышкын (Познавательные)

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- херек билиглерни словарьларны ажыглап тургаш тып билири;
- чогаалдарны болгаш оон кол маадырларын деннеп болгаш унелел барымдаазын езугаар ангылап билири;
- чогаалдын кол маадырларынын состери, сагыш- сеткили, кылып турар чуулдерин, аразында харылзааларын шингээдип алыры.

Оореникчилерни ооренип алыр аргалары:

- херек билиглерни библиотекалардан, ооредиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири;
- амыдыралдын болуушкуннарын, чечен чогаалдын хевирлерин, кол маадырларын деннеп болгаш ангылап билири;
- чогаалды сайгарып турар уеде болгаш бодунун амыдыралынга даянып алгаш чылдагаан айтып турар харылзааларны, логиктиг угаан- бодалын аас болгаш бижимел хевирге шын тургузуп билири;
- бердинген статья-биле ажылдап билири (статьянын кол бодалын тодарадып, планын тургузары).

Коммуникативтиг (Коммуникативные)

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- болукке ажылдап ооренири; бодунун бодалындан ангыда эжинин узел-бодалын база дыннап унелеп билири;
- туннел ундурерде бодунун бодалын тайылбырлап билири болгаш эш-ооруннун узел-бодалы-биле деннештирип билири;
- эжинге херек медээни шын тода дамчыдып билири;
- демниг ажыл уезинде эжинге дузаны чедирери, бот-боттарын хынажып билири;
- диалог чугааны чорудуп билири;
- салдынган сорулгаларны чедип алырда чугааны шын тургузуп билири;

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- салып алган сорулгаларны чедип алырда, оске кижилернин узел-бодалдарын база дыннап билири;
- болук-биле ажыл уезинде чогуур айтырыгларны салып билири.

4-ку класстың өөреникчилеринин литературлуг номчулгага билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын үнелээринин нормалары

Өөреникчилернин билиглерин, мергежилдерин база чаңчылдарын доктаамал хынаары, демдектерни шын, чөптүг, аас, бижимел харыының негелделеринге дүүштүр салыры улуг кижизидилге ужур-дузалыг. Ол уругларны өөредилгениң шынары, үлегерлиг сагылга-чурум дээш бодунга негелделиг, шынчы, кызымаккай болурунга харысалгазын улгаттырар.

Литературлуг номчулгага өөреникчилернин билиг, мергежил болгаш чаңчылдарын демдек «нормаларының» негелделеринге дүүштүр үнелээри оларның чугаазын сайзырадырынга, угаан-медерелин, чогаадыкчы мөзүзүн идепкейжидеринге, сөс курлавырын байыдарынга, орфографтыг билиин бедидеринге; дылды боттары сайгарып, оон түңнелдерни кылып, ук дылды өөрениринин шынарын экижидеринге идигни бээр.

Өөреникчилерниң класска-даа, бажыңга-даа кылган бижимел ажылдарын, аас харыыларын башкы «5», «4», «3», «2» деп демдектер-биле (баллдар) айтып үнелээр. Оларның ажылдарын, харыыларын башкының үнелээн демдектери кандыг-даа хажык чок чаңгыс аай негелделерге дүүшкен турар. Демдектерни боттарының негелделеринден хажыдыр салыптар чорук өөреникчилерниң сагыш-сеткилинге, өөредилге, кижизидилгезинге күзенчиг эвес истерни арттырып каап болур.

Тыва дыл болгаш литературага өөреникчилерниң бижимел ажылдарын болгаш аас харыыларын үнелээринге кол негелделер:

Олар: 1) төрөөн дылының аас болгаш бижимел хевирлерин хөй янзы талалыг ажыглап билирин үнелээриниң; 2) билиглерни, мергежилдерни болгаш чаңчылдарны үнелээриниң нормаларын; 3) хыналда ажылдарның янзы-бүрү хевирлеринге салыр демдек санының чаңгыс аай критерийлерин доктаадып чурумчудар.

Уругларның чүгле чедип алган болгаш хыналда үезинде чедип ап турар, өөренип эртип турар материалдарыңа, билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чаңчылдарыңа негелде тургузар.

Номчулгага болгаш чугаа сайзырадылгасынга оореникчилернин алган турар ужурлуг кол билиглери, мергежилдери болгаш чанчылдары.

4-ку классты доозуп тура уруглар дараазында чуулдерни билген турар ужурлуг:

- номчулганын шын, медреселдиг, аянның номчуур шынарларынын болгаш дынналдыр база иштинге номчуур хевирлерин уруглар шингээди апкан турар ужурлуг.

- Берге эвес созуглелди литературлуг шын адаашкын ёзугаар медреселдиг, шын аянның, чугурту номчуур. Аянның номчулгага белеткенип ап билир, болгаш рольдар аайы-биле аянның номчууру.

- Созуглел-биле ажыл. Созуглелдин кезектеринин дес-дараалашкаан болгаш утка талазы-биле аразында харылзааларын барымдаалап, номчаан чуулунун планын тургузары. Улуг эвес чогаалда авторнун кол бодалын илередип шыдаары.

- Чогаалдын киржикчилеринин чугаазын болгаш чуну кылып турарын барымдаалап, оларны үнелеп билири.

- Бодунун тургузуп алган планын ёзугаар номчаан чуулунун утказын допчулап чугаалап билири. Корген-билген, хайгаараан чуулдеринин дугайында чечен чугаа тургузуп билири. Бодунун номчаан чогаалынын утказын чугаалап, оон маадырларыңа характеристика берип билири. Состун созуглелде кирген утказын тайылбырлап билири. Бойдуска азы кижилерге характеристика бээринге эргежок чугула чеченчиткен состер болгаш илередиглерни база созуглелди тып билири.

- Чогаалдын хевирлери-биле таныжылга. Улустун аас чогаалынын хевирлери: тоол, ыр, улугер домактар, тывызыктар, кожамыктар, дурген-чугаалар, чечен-мерген чугаалар.

- Басня болгаш оон онза чуулдери (ойзуп чугаалаары, маадырлары, кол бодалы, дылы)

- Номчулганын темпизин шын сагып, таныш эвес созуглелди номчуурунун дургени минутада 75-90 сос.

Темаларнын туннелин үнелээри.

«5» - 1 минутада 75-90 сос номчуурга салыр (Программаны бедик денелде шингээди алган).

«4» - 1 минутада 65-80 сосу номчуурга (Программаны бедик денелде шингээди алган).

«3» - 1 минутада 60-70 сосу номчуурга (Программаны шингээди алган).

«2» - 1 минутада 30-40 сос (Программаны шингээди албаан).

Календарь-темалыг планнаашкын

4 класс

Неделяда- 1 шак

Чылда- 34 шак

Литературлуг номчулга: 4 класс автору Л.С Кара-оол Кызыл: НШХИ, 2013ч

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Ай, хуну
1	Тыва дылың, тыва чоннуң, тыва чериң – ожууңнуң үш ыдык дажы .Кара-Күске «Камнаалыңар», шүлүк В.Саарымбуу шүлүк «Төрээн Тывам кижилери» Ч.Куулар шүлүк «Эртинелиг бурун Тывам»	1	04.09
2	Чылдың үелери. Тодуг-догаа алдын күзүм С.Сүрүң-оол. Шүлүк «Чанган куштар» Х.Ойдан-оол «Баштайгы сегиржип алыышкын» («Оттуг-Мыйыстан» чечен-чугаа) А.С.Пушкин.шүлүк «Күс» (С.Самба-Людуп очулдурган»)	1	11.09
3	Улустуң аас чогаалының биче хевирлери. Тывызыктар Үлегер домактар Оюн үдээн чугаалар. Шимченгир оюннар.	1	18.09
4	Дүрген-чугаа Чоннуң ырлары. «Кадарчы», «Алды баштыг Кара-Дагны» (тыва улустуң ыры)	1	25.09
5	Ооренип оорен . О.Сувакпит «Камналга» (чечен чугаа) Э.Кечил-оол «Үндүр имнедипкен» (чечен чугаа)	1	02.10
6	Эки кылган ажыл – элп читпес алдар С.Сарыг-оол «Дуза када бергеним» («Аңгыр-оолдуң тоожузундан» эге) К.-Э.Кудажы «Маргылдаа», шүлүк	1	09.10
7	Бистиң бичии оңнүктеривис Х.Ойдан-оол «Эгерек биле Эзирек» («Оттуг-Мыйыс» деп номдан чечен чугаа) С.Тока «Бистиң аңчывыс» Л.Чадамба «Кушкаштар», шүлүк	1	16.10
8	Бойдустуң чажыттары С.Сарыг-оол «Саржаг дажыглаан» М.Эргеп «Хөртүкке турлагжыыр» («Өдүгенде чайлаг» деп тоожудан эге) М.Эргеп «Анай». («Өдүгенде чайлаг» деп тоожудан эге)	1	23.10
9	Чылдың үелери. Аккыр харлыг кыжым Л.Чадамба «Кыжын», шүлүк Х.Ойдан-оол «Баштайгы хар» («Оттуг-Мыйыс» деп номдан чечен	1	13.11

	чугаа) Х.Ойдан-оол «Олегтиң өннүктери». («Оттуг-Мыйыс» деп номдан чечен чугаа)		
10	Багын чугаалаарга – бачыды арлыр И.Крылов. Басня «Көрүнчүк болгаш сарбашкын» (И.Медээчи очулдурган) С.Сүрүң-оол. Басня «Өрге биле күске»	1	20.11
11	Э.Кечил-оол «Кеземче» (чечен чугаа) Л.Толстой «Сөөкчүгеш»	1	27.11
12	Бойдуска хумагалыг болуулу! К.-Э.Кудажы «Чүрек иштинде ок» («Таңды кежии» деп номдан чугаа) С.Комбу «Эжеш куштар хоюспаңар», шүлүк	1	04.12
13	С.Сарыг-оол «Кижиге – бойдустуң төлү» (үзүндү) Ч.Ондар «Хүн» («Олар чокта амыдырал чок»	1	11.12
14	Эштигде хоглуг, эптигде күштүг Е.Танова «Өңнүктер» С.Тока «Черликпен» («Араттың сөзү» деп чогаалдан үзүндү)	1	18.12
15	Авторлуг тоолдар Ш.Суваң «Алдын-Кушкаш» (Шиижиткен тоол)	1	25.12
16	С.Сарыг-оол «Шиижекчигеш», шүлүк К.Тюлюш «Улуургак, билииргек Дагаажык»	1	15.01
17	Эрниң эреси С.Сүрүң-оол «Кызыгааржыга», шүлүк А.Арапчор «Эр кижинин чаңгыс сөстүү», шүлүк С.Михалков « Степа биле Егор». (Үзүндү)	1	22.01
18	Чылдың үелери М.Пришвин «Изиг түлүк үе» К.Ондар «Ыглапкан хар», шулук	1	29.01
19	Улус аразындан ие караа чымчак Е.Танова «Ава дугайында сос». (Үзүндү) Е.Танова «Кырган-авам келди-ле!»	1	05.02
20	Бистин проект «Алдын хун дег аваларга»	1	12.02
21	Улустуң аас чогаалы. Тоолдар «Үш чүүл эртемниг оол» (Тыва улустуң тоолу) «Боралдай ашак» (Тыва улустуң тоолу)	1	19.02

	«Сыынак» (Тыва улустуң тоолу)		
22	«Тоолду чүгө чажырбазыл» (Тыва улустуң тоолу) «Алдан ала чылгылыг Алаадай-Мерген» (Тыва улустуң тоолу)	1	26.02
23	Хоктүг ужуралдар, солун болушкуннар С.Пюрбю «Шортан мунган эзир» («Шынаппайның чугааларындан» эгениң үзүндүзү) С.Пюрбю «Бөрттүг дилги» («Шынаппайның чугааларындан» эгениң үзүндүзү)	1	04.03
24	М.Олчей-оол «Тергелиг аът» («Хоорээрниң чугааларындан» чечен чугаа) О.Сувакпит «Хаважыгаш», шүлүк	1	11.03
25	Тоогү болгаи тоолчургу чугаалар «Мөге Союспан» (Төөгү чугаа) «Ийи кыс» (Тоолчургу чугаа) «Часкы» (Тоолчургу чугаа)	1	18.03
26	Ойнаксанчыг оюннарым С.Сарыг-оол «Оюннар» («Аңгыр-оолдуң тоожузундан» эге) О.Сувакпит «Хуулгаазын кажыктарым» (Үзүндү)	1	01.04
27	Кижиги болуру чажындан Б.Ховеңмей «Адазының айбызынга» (Чечен чугаадан үзүндү) Л.Чадамба «Ивижилер оолдары», шүлүк	1	08.04
28	Оске чоннарның аас чогаалы «Хек» (Ненец улустуң тоолу) «Чанагаш-оол» (Хакас улустуң тоолу)	1	15.04
29	Чонум чаагай ёзу-чаңчылдары М.Кенин-Лопсан «Калдаракты азырап алганым» («Калдарак» деп тоожудан эгениң үзүндүзү) М.Олчей-оол «Кирген кижээ», шулук	1	22.04
30	Тывамның тоогүзүнден солун арыннар С.Сарыг-оол «Оттуг терге» (Чечен чугаадан үзүндү) О.Саган-оол «Кызыл Сылдыс ордени» («Кежиктиг сылдыс» деп тоожудан үзүндү)	1	29.04
31	Чылдың үелери Н.Ооржак «Адазының дузалакчылары», шүлүк	1	06.05
32	К.-Э.Кудажы «Чазый хырын башка халдаар» (Чечен чугаа)	1	13.05
33	Бистин проективис «Мээң ынак номум»	1	20.05
34	Туннел кичээл. Экскурсия	1	27.05

Ооредилге- методиктиг болгаш материал-техниктиг хандырылгазы:

Өөрөдилге номнары, техниктиг херекселдер, таблицалар, схемалар ортумак (долу) ниити өөрөдилгениң сорулгаларын күүседиринге чугула херектиг өөрөдилге-методиктиг комплексти тургузар. Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери санитар эпидемиологтуг дүрүмнөр болгаш нормаларга дүгжүп турар ужурулуг (СанПиН 2.4.2.1.178-02).

4-ку класска «Литературлуг номчулга» деп эртемге

Ук эртемни ооредип турда, албан турар ужурулуг чуулдер:

1. Чижек программа база авторлуг программаларже кирген чогаалдарнын созутлелдеринин экземплярлары четче санныг турар ужурулуг.

2. Эге школанын библиотеказынын фондузунга албан турар ужурулуг документиленер болгаш номнар:

- «Литературлуг номчулга» (стандарта – «Литературное чтение») деп эртемге хамаарышкан нормативтиг документиленер;

–Россия Федерациязынын ооредилге болгаш эртем яамызынын сумелээн ооредилге номнары болгаш оларнын данзызы;

–Россия Федерациязынын ооредилге болгаш эртем яамызынын сумелээн ооредилге номнарынын комплектилери;

–«Литературлуг номчулга» деп эртемни башкылаарда ажыглаар методиктиг сумелер;

–оореникчилер-биле ажылдап тургаш, ажыглаар янзы-буру карточкалар;

– дузалал литература (справочниктер, словарьлар, энциклопедиялар дээш оон-даа оске).

Ажылчын программаны тургузарда дараазында литератураны ажыглаан:

- 1- 4 класстарга тыва дыл болгаш номчулга программазы. (Тыванын ном ундурер чери, Кызыл -2000).

- 4-ку класстын Л. С. Кара-оолдун «Литературлуг номчулга» ному (Тыванын ном ундурер чери, 2014)

- Н. С. Конгар. Класстан дашкаар номчулга ному (Тыванын ном ундурер чери, 2005)

- Э. Д. Ондар Методиктиг сумелер. Эге школанын 4-ку клазынын «Торээн чугаа» ному – биле ажылдаар башкыларга дузаламчы- Кызыл: Тыванын ном ундурер чери, 2003.

- А.А. Алдын- оол 1 – 4 класска диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы.

Ажыглаан литература

№	Наименование	Автор	Издательство и год издания
1	Федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования /	М-во образования и науки Рос. Федерации.	М.: Просвещение, 2010. – 31 с. – (Стандарты второго поколения).
2	. Литературное чтение. Литературное чтение на родном языке // Примерная основная образовательная программа образовательного учреждения. Начальная школа	сост. Е.С. Савинов	. – М.: Просвещение, 2010. – С. 55- 60.
3	1-4 класстарга тыва дыл болгаш номчулга программазы / –	А.К. Ойдан-оол, Э.Д. Ондар	Кызыл: ТывН\Ч, 1998
4	Методиктиг сумелер Эге школанын 4-ку клазынын «Торээн чугаа» ному-биле ажылдаар башкыларга дузаламчы	Э.Д. Ондар	ТНУЧ Кызыл, 2003ч.
5	Чижек ооредилге программазы	ТР-нын ооредилге болгаш эртем яамызы. Национал школа хогжулдезинин институту	Кызыл, 2011ч.
6	2-4 класстарга тыва дыл башкылаарынын методиказы	К.Б. Март-оол	ТНУЧ Кызыл, 2006ч.
7	Литературлуг номчулга 4 класс	Л.С. Кара- оол	ТНУЧ Кызыл 2014
8	Класстан дашкаар номчулга ному 4 класс	Н.С. Конгар	ТНУЧ Кызыл – 2005

